

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ
И ОБРАЗОВАЊЕ

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Др Драгомир Пантић

Др Слободанка Гашић-Павишић

Објављивање ове књиге

омогућили су финансијским средствима

Министарство за науку, технологију и развој
Институт за педагошка истраживања

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.01:316 (082)

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ/приредиле
Јасмина Шефер, Славица Максић, Снежана Јоксимовић.
Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
(Београд: »Чигоја штампа«). – 239 стр.; 21cm.

Тираж 400. – Стр. 7–8: Предговор/приређивачи.
Библиографија уз већину радова. – Summaries.

ISBN 86-7447-046-7

1. Шефер, Јасмина

а) Образовање – Социолошки аспект – Зборници

б) Образовање – Психолошки аспект – Зборници

в) Наставници – Ученици – Зборници

COBISS.SR-ID 107213068

Укупан друштвени положај Рома, не само код нас него готово у свим земљама, изразито је неповољан. По свим показатељима друштвеног положаја (запосленост, образовање, друштвени углед, животни стандард и сл.), Роми се налазе на најнижој друштвеној лествици. Роми, заправо, чине посебну социјалну групу (етно-класу) која има сва обележја субпролетерског слоја који у »зачараном кругу беде« репродукује генерацијско сиромаштво. Наиме, Роми нису укључени у рад зато што нису школовани, а нису школовани зато што немају никакве услове за школовање. Да би доживели елементарну друштвену промоцију, за шта су услови стабилност прихода и стабилност радног односа, Роми, као и остали, морају имати бар основну школу, а основну школу не завршавају зато што немају услове за то. И, тако у круг.

Наравно да није једноставно објаснити овакав положај Рома. Ипак, може се навести неколико претпоставки које, свакако, захтевају посебан истраживачки рад. Прва претпоставка која се чини вероватном је да ромска група, још од доласка у Европу, није била радо прихваћена забор својих различитих антрополошких својстава и да је као »туђа крв« држана у изолацији. Такође је вероватно да је, као номадско племе, њена култура била страна сточарско-земљорадничкој култури и постојећим обрасцима живота. Када је реч о нашим крајевима, треба имати у виду и чињеницу да су Роми дошли заједно са Турцима – освајачима и да нису радо били прихваћени. Због тога је ромска група дуго била изложена презиру и предрасудама доминантне већине, што је могло да доведе до стварања идеологије о сопственој немоћи. Овај моменат је затварао могућности Ромима да развијају конкурентску и политичку моћ, као важне ресурсе мобилизације за промену, односно побољшање свог положаја.

Друга претпоставка односи се на тип културног прилагођавања ромске групе. Има довољно разлога да се претпостави да се ова група, бар када је реч о нашим просторима, прилагођавала традиционалним обичајима и начину живота и да је данас својеврсни чувар традиционализма. Изгледа да се процес културног прилагођавања ове групе зауставио управо на том нивоу, па је то вероватно био разлог да Роми нису следили процесе којима је ишла већинска популација, која је морала и сама да мења своје вредности под налетом индустријализације и да их усклади са модерним обрасцима живота. Код ромске етничке групе уобичајени ток акултурације био је поремећен. Наиме, у највећем броју случајева, процес културне адаптације започиње у домену бихејвиоралног аспекта културе. Роми су, међутим, прихватили религију већинске групе, њене традиционалне обичаје, често језик, али су задржали *свој начин живота*, и спољашње симболе различитости. Ово је сигурно појачавало предрасуде већинског народа према Ромима и трајној сегрегацији, с једне стране, али и појачавању немоћи групе, с друге стране.

Будући да су Роми већ генерацијама у оваквој ситуацији, разумљиво је да се стварало генерацијско сиромаштво које је, у зависности од глобалне друштвене ситуације, бивало више или мање изражено. Сасвим је сигурно, међутим, да су само ретки појединци из ромске групе успели да прекину зачарани круг беде. Све расположиве информације о релативно успешним Ромима говоре да је реч о онима који имају завршену (бар) осмогодишњу школу. Школа као канал социјалне промоције није само Ромима важна. Исте важности је и за већинску популацију.

Ситуација у погледу степена образовања Рома увек је била изузетно неповољна. И у односу на укупно становништво и у односу на етничке групе у Србији, Роми су најнеписменији; иста правилност јавља се и у поређењу оних који имају највиши степен образовања: 1981. године било је само 181 Рома који су имали више или високо образовање (!), а вероватно је да се ситуација није битно изменила ни данас.

Рома има највише у Србији и они најчешће живе у најнеразвијенијим општинама, дакле, у врло неповољном окружењу. Осим тога, Роми живе у сегрегираним насељима (махалама), са минималним контактима са осталима и интензивно се међусобно друже, што само повећава њихову сегрегацију. Деца у најранијем узрасту најчешће немају прилике да чују и говоре други језик осим матерњег; они, по правилу, не иду у предшколске установе. Тако, ромска деца полазе у школу без икаквог или без довољног знања језика на коме се у школи изводи настава.

Школовање, као могући канал социјалне промоције, за Роме је сувише скуп и дуг процес. Поред тога, ромска деца за учење немају готово никаквих услова. Живот у скученом простору, најчешће у једној соби, која служи свим члановима породице за све, сигурно није повољан »миље« у коме се могу развијати радне навике, завршавати школске обавезе и сл. У школи деца не постижу

задовољавајући успех, рано напуштају школу, што је последица неколико међусобно повезаних чинилаца, од којих фактор образовања родитеља није од малог значаја. Наиме, ромска деца већ после четвртог разреда основне школе надмашују своје родитеље по »степену образовања« јер су им родитељи најчешће неписмени. Не мање важности је и чињеница да ромска деца у школи доживљавају низ непријатности јер су лоше обучена и обувена, некада и вашљива, што је последица врло неповољних услова у којима живе. Поред тога, наставно особље, оптерећено захтевима школског програма, није довољно стимулисано ни мотивисано да ради са децом која у сваком погледу неравноправно стартују у односу на децу већинског народа. Дешава се зато да се ромска деца шаљу у специјалне школе јер је наставно особље такође оптерећено и бројним предрасудама према Ромима. Очигледно је да је школовање деце напор који ромска породица не може сама да поднесе. Сасвим је сигурно да је то један од разлога раног напуштања школе ромске деце. Дакако, раном напуштању школе доприносе и обичаји Рома да се рано жене и удају или потреба да и деца нешто зараде.

Осим наведених објективних услова у којима ромска деца живе и одрастају, на њихово школовање свакако утичу аспирације њихових родитеља које су веома ниске. Наиме, резултати нашег истраживања (Митровић, 1990) показују да би највећи број родитеља био задовољан када би им деца завршила (само) основну школу, а сасвим је мали број оних родитеља који желе да им деца имају факултетско образовање. Могуће је да су аспирације родитеља да им деца буду образована, данас још поразније. Данас, наиме, у општој кризи вредности, сиромаштва и наизглед лаког стицања материјалних добара без услова који је до сада био значајан, а то је школска спрема, школовање уопште губи на значају. Дакле, ромска деца формирају сопствени став о школовању већ у родитељском дому, у средини која није нимало подстицајна. У већинској популацији, међутим, школовање се перципира као важан канал друштвене промоције и налази се на самом врху вредности којима се тежи.

С обзиром на чињеницу да су Роми екстремно сиромашни, да немају средстава да обезбеде својој деци минималне услове за похађање школе, с једне стране, као и да је мотивација родитеља, односно аспирација родитеља за школовање деце врло ниска, сасвим је јасно да ромска деца, не само да не завршавају започето школовање, него га и врло рано напуштају. Колики је то број тешко је утврдити јер не постоје прецизни статистички подаци о томе (школска статистика до сада није бележила структуру ученика према језику), али нека истраживања указују да се ромска деца задржавају у школи тек толико да науче да пишу и читају и већ у трећем и четвртом разреду, ређе у петом и шестом, престају да похађају школу и врло ретко је заврше.

Решавање проблема образовања Рома, као једног од најзначајнијих проблема у комплексу решавања укупног побољшавања њиховог друштвеног положаја, заокупља пажњу многих стручних и научних радника. Предлажу се многобројна решења, од којих се чини у овом тренутку најумеснијим увођење *компензаторног програма* за ромску децу.

Полазно становиште компензаторног програма за ромску децу полази од распрострањених предрасуда према Ромима уопште, па према томе и према ромској деци, које онемогућавају »механичко« укључивање ове деце у образовни систем и да се, уколико се инсистира на њему, не могу очекивати пожељни резултати Хрњица (1997). При томе треба имати у виду и отпоре саме ромске деце интеграцији у образовни систем, који потичу од негативних искустава која су имала у предшколском периоду.

Творци концепције образовних програма за ученике из неповољних социокултурних средина (тимови формиран у оквиру Унеска, ОЕЦД-а) указују на потребу да се при изради компензаторног програма за категорију ове деце (ученика) истражи њихово шире социјално окружење и у том окружењу утврде баријере које отежавају интеграционе процесе, али и утврде карактеристике средине које би могле бити од користи за унапређивање образовног постигнућа ове категорије ученика као и њихове шире друштвене интеграције.

Када се ради о интеграцији ученика код којих нису у питању само неповољне социјалне и културне прилике у којима живе, већ и значајне културне разлике засноване на разликама у националном-етничком идентитету, као што је то случај код ромске етничке групе, компензаторни програм мора инсистирати да се после интеграције одржи мултикултурализам, тј. да се задрже сва битна обележја националног-етничког идентитета групе којој се пружа помоћ.

Један од значајнијих проблема хуманитарне природе о коме треба водити рачуна при изради компензаторног програма је да се помоћ пружи на начин који неће бити стигматизирајући, тј. који неће на негативан начин »обележити« дете коме се пружа помоћ. Примена овог принципа захтева низ додатних активности, везаних за промену ставова и стереотипија које отежавају интеграциони процес и стварају отпоре код самих учесника у интеграцији.

Образлажући етапе у реализацији компензаторног програма, Хрњица (1997) подвлачи да, у начелу, сваки ученик који постиже резултате који су испод његових потенцијалних способности мора имати додатну помоћ управо преко програма компензаторног типа. Код ромске деце тај застој се може очекивати још пре поласка у школу, због чега се садржај компензаторног програма усмерава на надокнаду тог дефицита у интервалу између идентификације застоја и почетка наставе у школи. У овој етапи неопходно је ангажовање школског лекара, психолога и педагога.

Након идентификације проблема који су најчешће код ромске деце последица одсуства хигијенских и радних навика, као и непознавање језика на коме се изводи настава, приступа се изради конкретног програма – за свако дете. Основни принцип у изради програма је, дакле, поштовање индивидуалности сваког детета, односно израда програма активности у раду са дететом према његовим установљеним проблемима и способностима.

Разуме се да израда, а нарочито примена компензаторног програма за ромску децу, захтева изузетне напоре оних који га изводе, али и посебна средства. Ситуација у којој се наше друштво данас налази свакако није охрабрујућа јер средстава уистину нема. Али, није ли ипак рационалније улагати у ову врсту образовних активности него репродуковати сиромаштво. Уосталом, ова врста активности све више је потребна и деци већинске популације.

Литература

Митровић, А. (1990): *На дну – Роми на границама сиромаштва*. Београд: Научна књига.

Хрњица, С. (1997): *Документациони материјал пројекта »Роми у Сурдулици«*. Београд: Друштво за унапређивање ромских насеља.

Aleksandra Mitrović

Integration of gypsy children into educational system

The problem of Gypsy children integration into educational system is one of the most current problems, particularly from the standpoint of the Gypsy population integration into society. Gypsies are in »a vicious circle of poverty«: they are poor because they are jobless; they are jobless because they are not educated, and they are not educated because their living conditions do not allow them to receive schooling. And this is going on all the time. It is anticipated that the long-term effects of such state-of-affairs will be reproduction of new generations of the illiterate, thereby socially handicapped to integrate into modern society development. Numerous are the reasons for insufficient integration of Gypsy children into educational system. Namely, it is not only social circumstances that this community is living in, but also significant cultural differences caused by differences in national and ethnic identity. Also, the majority of Gypsies live in a »mahala« (quarter of the town) setting, and people are strongly biased against them, which is extremely discouraging. It seems that *compensation programs* work well, because they proved to be effective in some communities. In developing those programs there occurs a problem of humanitarian nature i.e. care must be taken not to provide aid in a way that will stigmatize a child in a negative sense.

Key words: Gypsies, social status, schooling, education, integration.

У овом Зборнику аутори се залажу за један широко схваћен концепт толеранције. Они претежно преферирају активну концепцију толеранције која подразумева управо уважавање различитости, док мање аутора заступа гледиште о толеранцији као трпелivosti. У појединим радовима добро се експлицира и треће схватање толеранције као богатство различитости, тј. вредности по себи. Рефлексије Резолуције УН о толеранцији, усвојене пре десетак година, могу се идентификовати у неким прилозима, што додатно појачава и апликативну страну Зборника. То значи да се радови не исцрпљују искључиво у разматрањима теоријских садржаја, већ у случају већине аутора имају и практичне импликације, важне за наше друштво у овом моменту. Зборник стога представља и својеврстан водич идеја за промену праксе у образовном систему, али и у друштву уопште.

Др Драгомир Пантић (из рецензије)

Монографија обрађује проблем који је у нашој средини актуелан, значајан и изазован, јер се проблему индивидуализације наставе приступа из новог угла, посматрајући га у ширем друштвеном контексту као проблем демократизације друштва. Радови које садржи монографија непосредно су повезани са текућом реформом школе. Теме представљају новину у нашој стручној и научној литератури и њиховим избором Институт за педагошка истраживања потврдио је да је једна од ретких установа у нас која улаже напор да систематизује нове научне информације и да их учини доступним широј стручној и научној јавности.

Др Слободанка Гашић-Павишић (из рецензије)

ISBN 86-7447-046-7

9 788674 470466